

Victor István

SZEMÉLYES EMLÉKEK NAGY BARNÁRÓL*

Mi hatan voltunk testvérek, öt fiú, én voltam a legkisebb. A nagyokat a kicsiknek tisztelni kellett, de a legifjabb bátyámmal mi állandóan verekedtünk. Ő nagyobb, erősebb volt, én meg mérgesebb voltam. Volt, hogy úgy rohantam neki, hogy közben énekeltem. „Ne csüggedj el kicsiny sereg...” Ezeket édesapánk nemigen tudta, mert a Szabadság téri parókián nagy lakás volt, hat szobás, ő az egyik végén írta a könyveit, mi a másik végén öldököltünk. De jött a háború, az ostromban bementek az ablakok, s mikor följöttünk a pincéből, egyetlen szobát tudtunk valahogy úgy körülüvegezni, lakhatóvá tenni. Akkor látta meg, hogy mit csinálunk, és azt mondta, hogy két évre el kell menni kollégiumba. Én nyolcévesen már olvastam Komáromi Jánosnak a Pataki diákok könyvét, úgyhogy nagyon odavoltam, lelkesedtem már kiskölyök fejjel. Volt egy bátyánk, aki Mezőtúron érettségizett, egy másik Cegléden, úgyhogy tapasztalgatták a kollégiumi életet. Én nem mondtam meg, hogy hova szeretnék menni, de édesapám ráhibázott, hogy menjünk Patakra. Két évig ott voltunk, s akkor a bátyám boldogan ment vissza Pestre a Lónyaiba, én meg kikönyörögtem, hogy maradhassak. Na most, amikor édesapánk odavitt minket, '45 májusában volt ez, két nap és egy éjjel utaztunk Pestről. Ment a vonat, s közben Hatvanban az orosz katonák elvitték a mozdonyt, mert nekik kell, mit tudom én, lőszert szállítani. Azután meg valahol Kál vidékén a tetőn utazó katonák nyulat lőttek a mezőn, azért is le kellett állni, hogy leszálljanak, és összeszedjék... Amikor azután elértünk Patakra, a teológus internátusban, Karasszon Dezső bácsi szobájában megaludtunk. Ő is ott volt, ő volt az első, akivel találkoztunk. Mindig is oltalmába fogadott és pártolt engem. Másnap pedig édesapám elvitt Újszászy Kálmán bácsihoz, meg Nagy Barna bácsihoz, és a szeretetükbe ajánlott. Elsősorban Barna bácsi volt az,

* A Nagy Barna emlékkonferencia egyik felkért hozzászólója Victor István református lelkipásztor, a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának nyugalmazott vallásánára volt. A konferencián elhangzott visszaemlékezéseit egy interjú keretében 2020. februárjában, hejcei otthonában egészítette ki. A jelen szövegben ennek a beszélgetésnek a szerkesztett anyagát tesszük közzé, megőrizve az élőszó sajátos fordulatait. (A szerk.)

aki ezt nagyon komolyan vette. Oda mindig lehetett menni, ha valami probléma vagy kérdés volt. Nem nagyon „családi életés” volt, inkább ilyen „közösségi életés”.

Én sokat jártam hozzájuk uzsonnázni. Már úgy, hogy mendikáns voltam az ünnepeken, és ahogy Patakra kerültem, a következő év húsvétján Tiszakarádra mentem. A pénz már nagyon rossz volt, és inkább természetben kaptuk a támogatást, úgyhogy onnan talán száznégyszáz forinttal jöttem haza. Azt azután Barna bácsiéknál letettem a kamrába, és hetenként egyszer vagy kétszer elmentem és sütöttem ott egy-két tojást. Sokáig kitartott a száznégyszáz forint, Judit néni nagy szeretettel fogadta ezt, a cselédlány viszont haragudott, hogy sokat kell mosogatni az edényt.

Barna bácsiék nappali szobájában a könyvespolcon volt egy kancsó bor mindig. Néha töltött valakinek vagy magának is. Aztán Judit néni észrevette, hogy ez a cselédlány bele-bele szív a kancsóba, pedig valami pajzsmirigy baja volt, amit fokozott nagyon ez a kis alkohol is. Nem tudom, miért, ott úgy mondták a pajzsmirigyét, hogy gamba. Judit néni nagyon pörölve mondta Barna bácsinak, hogy szóljon rá, szidja meg. Juditnak hívták azt a lányt is. Ő viszont nagyon nem állta az ilyet, hogy ő szidjon valakit, de azért muszáj volt, mert rá volt parancsolva. Akkor azután halottam, hogy azt mondta neki: te Judit, nekem ne igyál bort, ha a gambádra megy!

Azt nem tudom, hogy volt-e még más, ilyen rábizott gyerek, mint én, de a hetenként egy estét egy-egy teológus évfolyam nála töltött. Judit néni csinált vacsorát, és akkor beszélgettek. Aztán ez a kapcsolat megmaradt annyira, hogy mikor már lelkész voltam, Tolna megyéből, ha néha fölmentünk Pestre, akkor mindig hozzá is elmentünk. Mindig szeretettel fogadott, lelkiileg táplált, és mindig bámultuk a tudását.

Most nem tudom, hogy áll a helyzet, de amikor én '50-ben a pesti teológiára kerültem – akkor még mind a négy teológia működött –, összehasonlítottuk, hogy hol, hogy kell szólítani a professzorokat. Kiderült, hogy Debrecenben főtitiszteletű úr, Pesten és Pápán professzor úr, Patakon meg Barna bácsi, Zoltán bácsi. Nem mindig persze, mert volt egy-két régi professzor, mint a Trócsányi meg nem tudom én, ki, azokat professzor urazni kellett, de voltak ilyenek is, akik bácsik voltak. Ezt a közvetlen légkört azok a tanárok kezdték meghonosítani egyébként, akik valamilyen módon az Ige teológiájának hatása alatt álltak. Barna bácsi benne volt ebben a pataki világban, jól érezte magát ebben, és erősen formálta is azt. Amikor az ébredés elérte Patakot, voltak már akkor is élő hitű professzorok: Szabó Zoltán, Újszászy Kálmán a pataki teológián, amikor ő oda került. Voltak persze öregek is, akik a régi világból voltak, de az evangélium lepergett akkor az ifúságról, nem foglalkoztak még tudománnyal se, inkább nagy ivás volt a teológián, nagy borfogyasztás. Akkor '48-ban, egy teológus elkerült nyárra Alcsútra egy konferenciára, és ott megtért. Mikor szeptemberben összejöttek megint, akkor egy áhítaton megtérésre szólította fel a tiszteletes ifúságot, amire ők éjjel megpokrócozták rendesen, hogy te pedig minket ne téríts – de ezzel belobbant valahogy. Barna bácsi pedig boldog örömmel vette észre, hogy már nem csak ő beszél az evangéliumról. Nagyon tiszta, élő hitű ember volt, csak egy jó darabig hiába hirdette – s aztán elkezdte látni, hogy terem... Ezt én itt, a gyülekezetekben állapítottam meg valamikor, hogy sokkal jobb volna

nem csak mindig magot vetni, hanem aratni is, de ennek a gazdának a mezején a szüntelen magvetés is nagy megtiszteltetés.

Azt nem tudom, hogy Barna bácsi egyébként foglalkozott-e az egyházban élő kegyességi körökkel. Patak egy elég különálló, zárt hely volt. A teológián működött egy Bethánia-közösség, de nem volt nagyon „bethánista”. Annyira nem, hogy amikor bezárták a teológiát, és a többség Debrecenbe került, de vagy hatan Pestre is kerültek, azok akkor eljártak a Bethánia bibliaóráira, én is jártam. Egy féléven belül azután Szikszai Béni bácsi megkérte őket, hogy a teológus bethánisták külön tartsák az összejöveteleiket a teológián... mert hát azt a fegyelmet, ami az Egyetben volt, ezek a teológusok nem nagyon vették föl. Ott nagyon diktatúra volt, nekik meg volt véleményük. Amikor én is be szerettem volna lépni Bethániába, megkérdeztem édesapámat levélben, hogy mégis mit szólna hozzá. Azt írta az édesapám: örülnék neki, fiam, fiatalkoromban magam is bethánista voltam. Megkérdeztem Barna bácsit is, aki először csak annyit mondott, hogy azok is üdvözülhetnek. Aztán amikor elkezdtem faggatni, hogy mégis tessék mondani... azt mondta: tudod öcsém, a Bethánia olyan, mint a csukamájolaj – szükséges rossz.

Barna bácsi egyébként erős dohányos volt, ezért a teológus ifjúság „Nagy Büdösnek” emlegette a háta mögött, de nem volt, azt hiszem, senki, aki haragudott volna rá, vagy idegennek látta volna. Mikor az Andriska megszületett, és kétéves volt, talán három is, egyszer Barna bácsi jött előadást tartani, Andriskát meg vitte óvodába, és hát olyan kedvesen derűs volt, hogy így hozta kézen fogva az iskolakerten át. Mert csakugyan nagy Barna volt, Andris meg kicsi volt még, úgyhogy ilyen féloldalasan jött, félre hajolva fogta a kezét. Az ifjúságnak ez persze tetszett, szerették nagyon.

A pataki teológia bezárása után ő Pestre került. Ott csak egy évig voltam vele, ötödéves voltam, amikor '54-ben nyáron elment édesapánk, és ősszel már akkor jött tanítani. Pesten a közösségi élet nem volt akkor már divat, csak Pap László volt olyan, hogy néha meghívott egy-egy évfolyamot. A többi professzor tartotta a méltóságát. Nem tudom, hogy s mint, a Bodonhelyi professzorról mondták, hogy egy-két évvel azelőtt még az ifjúság lelkipozója volt, és nagyon jó kapcsolatban voltak. Amikor én odakerültem, ez már megszűnt. Azt nem tudom, hogy azután járt-e valaki hozzá. Őt Pesten egyrészt kevésbé ismerték, mint Patakon, másrészt 1956 után ő egyházfegyelmi alatt volt, így hát nem volt divatos őhöz járni.

Ugye '56 után őt a teológiáról kitétték, és tudományos munkatársnak nevezték ki. Megbízták, hogy a magyar reformáció irodalmát gyűjtse fel. Ő ezt komolyan vette, valósággal behúzták a csöbe ezzel, de úgy megszerette ezt a munkát. Mutatta nekünk: erdélyi unitárius? Hát a Blandrata doktor, ugye olasz volt, de Lengyelországból került János Zsigmondhoz. Akkor Barna bácsi, hogy ezzel tisztába legyen, két-három hét alatt megtanult olaszul és lengyelül. Valami csuda képességei voltak. Amikor a Kálvin társaság órá is rábízott Kálvin-prédikációkat, hogy az akkori svájci franciasággal elmondott prédikációt mai franciára ültesse át, akkor ő a fénymásolatot elővette, és az akkori svájci franciasággal elmondott és akkori svájci gyorsírással leírt prédikációt ő nekünk magyarul olvasta.

'56 után ezek a tudományos munkái megjelentek, megjelenhettek, de másról nem tudok. Csak súgva merem mondani, hogy lusta ember volt – vagy szebben, hogy nem volt író ember –, úgyhogy egyébként is alig maradt utána valami leírva. Ha valami nagy ünnepi előadást, beszédet kellett tartania, utolsó hajnalban készült fel rá, és az csak egy vázlat volt, amit leírt. Volt egy időben közigazgató, tehát a tanévet, a teológia és a gimnázium tanévet ő nyitotta meg, ő zárta le, remek előadásokkal. Én nem értettem hozzá, de mindenki elismerte, és hát mindenki nagyon meg volt lepve, hogy ilyen munkát felvállalt és betöltött, de azon is, hogy ezeket a régieket ennyire tudja és így tudja értékelni, és végül így értékelték.

Amikor már tudományos munkatárs volt, ahogy mondtam, szóval füttyült a hatalmasokra. Beszélgettünk, amikor meglátogattuk, és nyugodtan legazemberezték a tisztviselőket.

Ugye őt is tudományos munkatárssá tették és a Bodoky Richárd bácsit, aki a Bethesda lelkésze volt – az apja alapította a Bethesdát, amikor még nem Bodoky volt, hanem Biberaurer, osztrákok voltak –, ők ketten voltak tudományos munkatársak. Akkor még '57-ben, két lelkész keveredett disznóságba. Az egyik valahol Csehszlovákiában elgázolt egy nénit, és ott is hagyta. A másik az meg templomrenoválásból egy milliót sikkasztott – még '56-ban az nagy pénz volt, egy millió. Az állam valamit akart velük kezdeni, de kitenni nem akarta őket, mert azért államhoz ragaszkodó, hűséges emberek voltak, úgyhogy őket is odatették tudományos munkatárssá. Akkor Barna bácsi összetalálkozott Bartha püspök úrral a folyosón, és azt mondta neki: most már Richárdnak meg nekem adjatok valami más címet, nem lehetünk tudományos munkatársak, se nem gázoltunk, se nem sikkasztottunk.

Na de a főpoén az volt, hogy volt egy zsinati gyűlés, sok régi barátja volt zsinati tag. Hát ő fölment a karzatra, és hallgatta a gyűlést. Szünetben lement, és beszélgett a régi barátaival, utána pedig úgy gondolta, hogy nem megy megint föl a rossz szívével a karzatra, hanem beül a leghátsó padba. Bartha püspök úr meg rászólt az elnöki emelvényről, hogy: felhívjuk Nagy Barna testvérünk figyelmét, hogy a zsinati gyűlésteremben csak zsinati tagok tartózkodhatnak. Ő szépen fölállt, kiment. Igen, de két hét múlva a zürichi egyetem írt, hogy őt díszdoktorrá avatta, és várja a székfoglaló előadására. Ez akkor nagyon nagy szó volt, nyugatiak nem nagyon álltak szóba velünk, az egyházzal. Nem csak állammal, de egyházzal, államot kiszolgáló egyházzal se. Úgyhogy ez nagy dolog volt, és a Bartha püspök úr maga intézte a kiutazási engedélyét. Ez akkor úgy volt, hogy útlevel mindenkinek lehetett, de minden kiutazásért egy külön engedélyt kellett kérni. Ő hozta az engedélyt, és mikor átadta, odáig is eljutott, hogy megkérdezte: hát remélem Barna, nem haragszol azért a múltkori zsinati gyűlésért... Mire azt mondta Barna bácsi: nem tudok én akárkire haragudni.

Úgy halt meg, hogy a Tudományos Akadémia rendezett valami gyűlést a reformáció korával kapcsolatban. Valaki előadást tartott, és ő hozzászólt. A hallgatóság bámult, mennyire benne van a helyzetben, csak egyszer megállt, s azt mondta: még sok mondanivalóm volna, de egészségi állapotom nem engedi meg, hogy folytassam. S halva esett vissza a székébe.

Még életében meghagyta, hogy a temetésén ő fölötte ne prédikáljanak, hanem volt a könyvtárban egy beosztott lelkész, Czegle Imre bácsi, hogy ő imádkozzon a koporsója felett, a pataki templomban. Mert ő félt attól, hogy akikkel ő nagyon keresztbe volt, majd szépeket mondanak róla. Így azután Czegle Imre bácsi imádság címen két prédikációt is elmondott. Ő mondta, hogy Barna bácsi halálig pataki diák maradt. Így volt.